

Bang dat er ongelukken zouden gebeuren werd er 'n leege vogelkooi gehaald, tegen den muur gehangen en heel voorzichtig bracht mijnheer de jonge vleermuis van de kap over in die kooi.

Toen, na ettelijke minuten, moeder vleermuis van haar jacht teruggekeerd heur kleintje aan de lampekap miste, kon men aan haar wijze van doen duidelijk merken, hoe ongerust ze was.

Zoekend en speurend vloog ze door de galerij. Dan... plots ontdekte ze heur lieveling in de vogelkooi. Onmiddellijk fladderde ze de openstaande deur daarvan binnen, nam 't kleintje aan de borst en vloog er mee weg om zich in den vervolge nooit meer in de galerij, wier bewoners ze zoovele avonden achtereen door haar aanwezigheid had geammuseerd, te laten zien.

De heer Waage deelt mede, dat 't Staatsboschbeheer 't Genootschap alle medewerking heeft toegezegd bij de bescherming van 't natuurschoon in Limburg. De spr. vraagt hierdoor de medewerking van alle leden en verzoekt steeds hem bericht te zenden, wanneer mooie natuurterreinen of terreintjes, boomgroepen of dergelijke verloren dreigen te gaan.

Te ongeveer 8 uur sluit de Voorzitter de vergadering.

MIDDEN-LIMBURGSCH NATUURSCHOON.

De Tungalroysche Wallen

door

J. H. H. de Haan.

Het zij mij thans vergund U in de reeks der publicaties betreffende Midden-Limburgsch Natuurschoon in gedachten te voeren naar de Tungalroysche Wallen, een van die heerlijke plekken, waar de schoonheid der natuur ons in heerlijke variaties tot toeven noodt.

Als we ons vanuit Weert over den zich als een slang kronkelenden weg in de richting der Belgische grens begeven, zien we nabij Tungalroy rechts de wallen, wier forsche dennen met hun soms platte kruinen in donkere silhouetten afsteken tegen den Zuiderhemel.

Hoewel de naam „wallen” U bij het lezen van den titel mogelijk deed denken aan producten van menschelijken oorsprong, zijn zij in werkelijkheid ontstaan door den wind, die het fijne door de zon warm gestoofde zand opblies tot machtige heuvels.

Toch is deze naam niet geheel onjuist gekozen, want als wij deze heuvelrij uit het Noorden naderen, zien we ze als een wal plots oprijzen uit het bouwland. Vastgelegd door een begroeiing van berken, dennen, eiken en niet te vergeten van het door zijn levenswijze zoo buitengewoon interessante buntgras *Corynephorus canescens* P.B. heeft hier het voormalige stuifduin in deze wallen een scherpe lijn weten te trekken tusschen de thans

weelderige akkers en het heuvelland, dat zich uitstrekt naar het Zuiden.

Troffen we daar eertijds de vennen van het Wijfelterbroek aan, een lid uit den keten van vennen, welke Limburg eens doorslingerden en welke ontegenzeggelijk de sporen waren van een oude rivierbedding, thans zijn deze ontgonnen en vanaf de hooge toppen der wallen ontwaren wij over de kruinen der dennen de golvende korenvelden en de groenende weiden. Talrijke kieviten, *Vanellus vanellus* (L.) en grutto's, *Limosa limosa limosa* (L.) hebben er een broedterrein gevonden, waar lange rijen van klaterende abeelen in hun wezen en regelmaat deze overwinning van den mensch op de natuur verkondigen.

Iets meer naar het Oosten steekt de kerk van Stramproy haar ouden toren met zijn grauw leien dak en witte muren uit boven de vele vruchtboomen en de roodgepande daken der hoeven.

Als vanzelf gaan dan de gedachten naar den ouden kerkhofmuur, waar achter den beschermenden rooster — door natuurminnende handen aangebracht — het beroemde Miltvarentje *Ceterach officinarum* Willd, z'n zeldzaam bestaan nauwelijks kan handhaven.

Nog een drietal eenzame plantjes zijn overgebleven op deze eens zoo weelderige *Ceterach*-groeiplaats.

Dr. A. J. M. Garjeanne, die in „De Leven- de Natuur”, dl 15 pag. 99 (1910) deze vindplaats beschrijft, deelt daarin mede, dat zich destijds een 30-tal exemplaren aan de binnenzijde van den ouden kerkhofmuur bevonden, welke echter bij de vernieuwing der kerk voor enkele jaren verdwenen zijn. De thans nog aanwezige drie exemplaren bevinden zich aan den buitenkant van den muur (Westzijde).

Hoewel de vooruitzichten hiervoor niet erg rooskleurig schijnen, willen we hopen, dat zij in staat zijn zich hier voort te kweken.

De „wallen” zijn gedeeltelijk voor de koude noorderwinden beschut door een smalle boschstrook, terwijl de hooge wal naar het Zuiden den bodem er zijn vocht laat bewaren, hetgeen de flora zichtbaar ten goede komt. Daar heeft de kleine Wolfsklauw, *Lycopodium complanatum* L. dan ook een uitstekenden voedingsbodem gevonden, die er een dankbaar gebruik van weet te maken. Een honderdtal exemplaren groeien er op een oppervlakte van enkele vierkante meters, hun stengels over en onder de dikke laag dennenaalden en mos voortschuivend.

De zich tegen de helling bevindende boomstronken zijn bijna allen begroeid met de eikvaren *Polypodium vulgare* L.

Aan den Zuidkant, waar de felle zomerzon blakend het gele zand tot oneindig fijn poeder koestert, bevinden zich nog verschillende blanke plekken, waar het op warme dagen met Zuidelijke of Zuid-Westelijke winden nog aardig kan stuiven. Het zand brengt het echter gewoonlijk niet verder dan den kam, waar

eikenhakhout en dennen een einde maken aan dit spel van wind en zand.

Debet aan deze verstuiwingen zijn natuurlijk ook de kinderen, die in hun zomervacaties hun middagen in deze zandige heuvels komen doorbrengen met spelen en graven. Ook zij zullen ongetwijfeld met leede oogen de zandkarren zien aan- en afrijden, welke dit heerlijke natuurschoon bedreigen.

Tot een der merkwaardigste planten van deze schijnbaar uiterst dorre plekken mag ook nog wel gerekend worden de heidespurrie, *Sparganium Morisonii* Bor., welke hier tamelijk welig tiert.

In de aangrenzende heide stonden tot voor enkele jaren nog tal van jeneverbessen *Juniperus communis* L., waarvan er velen werden uitgegraven. Een tiental kleine exemplaren is alles wat er nog van deze heerlijke heesters, die als trouwe wachters de heuvels van het golvende heideveld reeds gedurende eeuwen schenen te bewaken, is overgebleven.

Vele vogels als boomleeuweriken, *Lullula arborea arborea* (L.) en boompiepers, *Anthus trivialis trivialis* (L.) kiezen ze uit als observatiepost en ook menigmaal hebben ze vanuit de toppen hun lied uitgesproken over de streek.

De wallen oefenen ook op de vogels een

zekere aantrekkingskracht uit. Niet als broedterrein, daarvoor is er blijkbaar te veel menschelijke belangstelling, maar des te meer om er rond te zwerven door de kruinen der oude dennen, waarvan de kronkels in de stammen getuigen, hoe vaak zij de zich in volle kracht ontketende elementen hebben moeten trotseeren.

Als broedvogel kon ik slechts noteeren: Vink, *Fringilla coelebs*, Zwarte Mees, *Parus ater ater* L., Boompieper, *Anthus trivialis trivialis* (L.), in de onmiddellijke nabijheid de Boomleeuwerik, *Lullula arborea arborea* (L.).

Rustend trof ik er de volgende roofvogels aan: Aschgrauwe Kiekendief, *Circus pygargus* (L.), Sperwer, *Accipiter nisus nisus* (L.), Torenvalk, *Falco tinnunculus tinnunculus* (L.), Buizerd, *Buteo buteo buteo* (L.) en Boschooruil, *Asio otus otus* (L.). Deze laatste broedt er zeer waarschijnlijk ook in de buurt. De aanwezigheid van de z.g. „ballen” gedurende den broedtijd wijst hier wel op.

Aschgrauwe kiekendieven cirkelen vaak door de lucht. Het is niet onmogelijk dat zich hierbij exemplaren van den blauwen Kiekendief *Circus cyaneus cyaneus* (L.) bevinden, maar door de groote hoogte, waarop ze zich gewoonlijk bewegen is zuivere determinatie moeilijk. In Juni 1921 werd in deze omgeving een ♂ dezer soort geschoten.

Hun broedterrein ligt zeer waarschijnlijk in België. Door den kijker heb ik ze tientallen malen gevolgd, maar steeds kwamen of gingen zij in de richting der Belgische grens.

Des winters zwerven er veel koolmeezen, *Parus major major* L., kuifmeezen, *Parus cristatus mitratus* Brehm. en pimpelmeezen, *Parus caeruleus caeruleus* L. rond. Vooral gedurende den laatsten strengen winter 1928—1929 trof ik ze er veelvuldig aan. De ontelbare nesten van den bastaardsatijnvlinder, *Porthesia chrysorrhoea* L. hadden hen daarheen gelokt, toen de nood ten top steeg.

Met tientallen bewerkten ze met de meest fanatieke hardnekkigheid de dorre bladerenproppen, terwijl het zachte zangerige geluid van hun onafgebroken geroep zich vermengde met dat van het scheuren der spinsels, die in enkele duizenden aanwezig waren.

Ik heb me de moeite getroost eenige honderden nesten stuk voor stuk te onderzoeken, ongeveer in het einde der vorstperiode. Geen enkel was door de vogels ongeschonden gelaten, maar tot de kern hadden zij slechts hoogst zelden kunnen doordringen. Vrijwel 95 % der onderzochte nesten herbergden in hun binnenste nog rupsjes.

Dit neemt natuurlijk niet weg, dat zij hier alleen ongetwijfeld reeds bij massa's zijn vernietigd, hoewel er in 1929 toch nog vele vliners tot ontwikkeling zijn gekomen.

Van de dagvlinders, *Rhopalocera*, treft

men er geregeld den heivlinder, *Satyrus semele*, Argusvlinder, *Pararge megera* en het hooibeestje *Coenonympha pamphilus* L. aan.

De nachtvinders, *Heterocera* zijn er o.a. vertegenwoordigd door de dennepijlstaart, *Hyloicus pinastri* L.

Omtrent het voorkomen van andere insecten wi ik op de eerste plaats wijzen op het groote aantal Rechtvleugcligen, *Orthoptera* en graafwespen *Mutillidae*. Speciaal de afgravingen toonen zich voor deze laatsten bij uitstek geschikt.

De roode boschmier, *Formica rufa* L., welke er zeer talrijk mag genoemd worden, heeft er verschillende formidabele nesten. Zijn belager de mierenleeuw, *Myrmecoleon formicaleo* L. heeft overal op zonnige zandige plekken zijn valkuil gegraven, waar door het verstuiwen van het zand onder plantenwortels een natuurlijk afdak is ontstaan.

Nog zij hier het voorkomen vermeld van *Attelabus curculionoides* L.

Andere insecten, daar aangetroffen, wil ik hier buiten bespreking laten, daar het zeer wel mogelijk is, dat zij er slechts toevallige gasten waren.

Wie er echter van het rijke insectenleven wil genieten, hij vlije zich op een warmen zomerdag neer in een van die komvormige verbredingen van den heuvelkam, waar onder de dennen, zelfs dan als de brandende zomerzon in felle stralen het landschap blakert, een heerlijke temperatuur het toeven veraangenaamt.

De afgravingen zijn, afgezien van de bedrijvigheid der graafwespen, ook nog interessant door den blik, welken zij ons en profiel bieden op de wordingsgeschiedenis van de Tungelroysche Wallen. Speciaal is dit zeer mooi waar te nemen aan de Zuidzijde van het middengedeelte, waar de zandmassa in haar volle lengte is doorsneden door verschillende laagjes — enkele c.M. dik — zeer fijne kiezelsteentjes, welke op sommige punten bijna den top (hoogte ± 10 M.) naderen. Ook de lagen vermengd met plantendeelen, welke wijzen op een telkens overstuiven van een reeds gevormde vegetatie, zijn hier duidelijk waar te nemen.

De wallen zelf zijn door twee wegen in drie stukken verdeeld, waarvan de beide oostelijke zeer waarschijnlijk oorspronkelijk zijn vereenigd geweest, maar die door den menschen behoefte van het verkeer werden gescheiden. Het westelijkste, en om zijn plantengroei en om zijn vorming, zooals hierboven beschreven het mooiste en voornaamste gedeelte, toont duidelijk een op zich zelf staanden, waarschijnlijk wel gelijktijdig en onder dezelfde invloeden vrij gevormden heuvel te zijn. Aan beide uiteinden heeft het steeds in hoogte afnemende uitloopers van verstuiwingen, welke ook zuiver in overeenstemming zijn met de voor den wind meest geschikte verstuiwingsrichting.

Het is nu maar te hopen, dat deze afgravingen geen grootere afmetingen gaan aan-

nemen, daardoor toch zou Weert een van zijn mooiste plekken verliezen. Ik meen dit artikel niet beter te kunnen besluiten dan met de woorden van Dr. Jac. P. Thijsse, die hieromtrent schreef:

„Een zeer mooi landschap en wel waar-
„dig om in stand gehouden te worden te
„midden van de uitgestrekte akkers en wei-
„den in deze welvarende en liefelijke streek”.

(De Levende Natuur, dl 32 pag. 222).

DE BEZEMBREM.

(*Sarothamnus scoparius* Koch.)

Naast de algemeen in deze provincie voorkomende soorten van 't geslacht *Genista* of de eigenlijke Brem, n.l. Kruipbrem (*Gen. pilosa*), Verfbrem (*Gen. tinctoria*) en Stekelbrem (*Gen. anglica*), mogen we als zeer algemeen kwalificeren de Gewone Brem — *Sarothamnus scoparius* of vulgaris — het Bezemkruid. Deze naam draagt de plant met recht. De lange, dunne en buigzame takjes eigenen zich bijzonder voor 't vervaardigen van een onmisbaar huis- en hofgereedschap, dat dient om de boel schoon te vegen, en dat sinds onheugelijke tijden tot dit doel ook wel schijnt gebezigd te zijn. Vermeldt immers Dodoens het Bezemkruid niet reeds! Evenwel: met de tijden veranderen de zeden. En dit mag wat betreft de „brummebezem” wel langzaam gaan, feit is dat deze zo langzamerhand van 't huiselijk toneel gaat verdwijnen, verdrongen door meer moderne poetsmiddelen, stofzuiger en „mops” inclus.

In m'n jeugd ontbrak ie in geen enkel huisgezin of werkplaats. Zo b.v. gebruikte de bakker hem — natgemaakt — om er de heetgestookte ovenvloer mee aan te vegen en van de fijne houtskool te zuiveren.

Dan zag je minstens eens per week meerdere hondekarren, volgeladen met „groene bezems”, van de Oostelijke grensplaatsen of -gehuchten naar de veel dichter bevolkte Maas-streek rijden om de arbeid van een week te gelde te maken. Met brood en koloniale waren keerden dan de donkerogige inboorlingen van Diergaarde en „de Bosch”, blootshoofds, bar-revoets en bruinverbrand door de zon, naar hun halflemen huishutten terug.

Nu is 't bezembindersgild vrijwel uitgestorven. De mijnen en niet te vergeten de smokkelhandel gedurende de oorlog hebben de lui in betere doen gebracht. Inderdaad, 't was een armoedig bestaan, dat 't beroep van „besemkrijmer” verschafte. 't Ruwe handwerk werd grotendeels buiten verricht, en 't verzamelen van 't materiaal geschiedde vaak in de blakende zon.

Want onze Brem houdt van onbeperkt zonlicht. Al is ze op de zand- en grintgronden van N. en Midden-Limburg overal bekend, en al vindt men ze aan bosranden, tussen eiken- en ander hakhout of tussen de jonge dennen, bij voorkeur groeit ze op open standplaatsen, ge-